



## Barış İçin Akademisyenler Anlatıyor: İmza ve Ötesi<sup>1</sup>

**Fikret Şenses**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü,  
e-posta: fsenses@metu.edu.tr

11 Ocak 2016 tarihinde 1128 akademisyenin<sup>2</sup> imzaladığı “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bildirinin yayınlanmasıından sonra, imzacı bilim insanları en yetkili ağızlardan çeşitli hakaretlere uğradı, üniversitedeki odalarına baskınlar yapıldı, odalarının kapılarına tehdit işaretleri koyuldu, hedef gösterildiler, açığa alındılar, haklarında idari ve adli soruşturmalara açıldı, bazıları gözaltına alındı. Bildirinin yayınlanmasıından aylar sonra ise birbiri ardından çıkarılan Olağanüstü Hal (OHAL) Kanun Hükümünde Kararnameleri ile (KHK) 2 Ağustos 2018 tarihine kadar 6000'den fazla akademisyene ek olarak 407 barış imzacısı akademisen<sup>3</sup> de savunmaları dahi alınmadan, bazı işgüzar ve işbirlikçi rektörlerin katkısıyla kamu görevinden uzaklaştırıldı. Türkiye, sadece ülke ölçünginde değil dünya ölçünginde de en büyük bilim insanı tasfiyelerinden birine sahne oldu. Bu bildiri fırsat sağlayarak üniversitelerimizdeki zaten az sayıdaki muhalif ses de “fırsattan istifade” susturulmuş oldu ve bu yolla geride kalanlara da gözdağı verilmek istendi.

Bu kitap, barış imzacısı oldukları için üniversitelerden ihraç edilen akademisyenlerin çok yüksek bir sayıya (40) ulaştığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden (SBF) ve Türkiye'nin farklı üniversitelerinden ihraç edilen Mülkiye kökenli toplam 18 bilim insanıyla elektronik posta yoluyla, kendilerine aynı sorular yöneltilerek yapılan söyleşileri içeriyor. Bu sorular, imzacıların bildiriyi niçin imzaladıklarına, bildiriyeye karşı çeşitli çevrelerden gelen yoğun tepkilere ve bildirinin amacıyla ulaşım yapmadığına, bildiri sonrasında yaşanan sürecin akademije bakışları üzerindeki etkilerine, üniversite-fakülte yöneticilerinin, meslektaşlarının ve ailelerinin yaklaşımılarına ve ihraç kararı karşısında kendi ilk tepkilerine ilişkin görüş ve değerlendirmeleri üzerinde yoğunlaşıyor. Kitabın ikinci bölümü ise, Korkut Boratav, Taner Timur, Cem Eroğlu başta olmak üzere kimi bilim insanların akademik özgürlükler, üniversite, aydınlanma, OHAL-barış bildirisini ve tasfiyeler konularında çeşitli yerlerde yayımlanan yazılarına ayrılmış. Kitabın üçüncü ve son bölümünde ise 12 Eylül sürecinde kıyma uğrayan SBF kökenli bilim insanların ve SBF öğretim elemanlarının açıklamalarına, Mülkiyeliler Birliği'nin, SBF Akademik Kurulu'nun ve SBF'nin farklı bölüm ve birimlerinin barış bildirisini sürecine ilişkin karar ve bildirilerine yer verilmiş.

Kitaba katkıda bulunan bilim insanların (bundan böyle yazarların) kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar, imza sürecinin çeşitli yönleriyle aydınlatılmasına ilişkin önemli ipuçları veriyor. Yazarların birçoğunu kendilerine yönelik bir tepki olmasını beklemeyenler, hatta bazlarının, bildiriden daha yedi-sekiz ay önce hükümetin, "özüm süreci" başlığı altında barış amaçlı politikalar uyguladığını işaret ederek tepkinin büyülüğüne şaşkınlıkları anlaşılıyor. Yazarlar, "ikinci imzacılar" olarak anılan akademisyenlerin yeni bir bildiri yayımlayarak barış bildirisine verdikleri desteği önemsemekte, bu desteği övgüye değer bulmakta ve bunu riskler karşısında dayanışma ruhunun ve ifade özgürlüğüne sahip çıkışın bir örneği olarak değerlendirmektedir. Yazarlar, bildirinin, devletin teröre karşı mücadeleini zayıflatmayı amaçladığı savını şiddetle reddetmekte, bunu bildirinin içeriğinin tartışılmamasını engellemeye, imzacıları "kriminalize etme, itibarsızlaştırma ve yalnızlaştırma" çabası olarak görmekte ve bildirinin hiçbir yerinde terörü ve şiddeti öven bir ifadenin olmadığına ve bildirinin asla bir suç unsuru içermemiğine dikkat çekmekte.

Yazarlar, bildirinin etkisini değerlendirirken "tarihe not düşme", "vicdanları rahatlatma" gibi amaçlarını ön plana çıkarmakta; görünürde "en düşük riskli eylem biçimi" olduğu halde, barış bildirisinin imzacılar açısından çok ağır sonuçları olduğuna işaret etmekte. Yazarlar, bildirinin bu özellikleyle Türkiye'de demokrasi açığının büyülüğüne dikkat çekerek, demokratikleşme sürecine ve uzun erimde Kurt Sorunu'nun barış temelli çözümüne katkıda bulunma olasılığını vurgulamakta. Bildiriye karşı gelişen tepkilerin akademik faaliyetleri ve üniversiteye bakış açıları üzerindeki etkilerini ve fakülte-üniversite yöneticilerinin bu süreçteki yaklaşımlarını değerlendirirken yazarlar, haklı bir karamsarlıkla, öncelikle meslekten çıkarılmalarında bizzat üniversite yöneticilerinin oynadığı rolü ve üniversitelerin toplumsal olaylar karşısındaki duyarlılığını ve tepkisizliğini ön plana çıkarıyor. Bu bağlamda üniversite yaşamının diğer olumsuzlukları arasında asli görevini ihmali eden akademisyenlerin varlığı, ahbab-çavuş ilişkilerinin ve biat kültürünün yaygınlığı, akademik ilkelerin zayıflığı ve "devlet aklının üniversitede üretimine dayalı bir tür despotizmin" baskın konumuna işaret ediyor. Yazarlar, barış bildirisinin yayılanmasını izleyen zor süreçte yanlarında duran ve destekleyen meslektaşlarının ve öğrencilerinin yanında, en yakın kimi meslektaşlarının dahi kendilerinden yüz çevirmesi, hatta soruşturmacı olarak görev yapması gibi vefa ve dayanışma benzeri en temel insanı duygusu ve tutumlardan uzak davranışları da gözler önüne seriyor.

Yazarlar, 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında yayımlanan Aydınlar Dilekçesi'ne karşı gösterilen devlet tepkisiyle, barış bildirisine gösterilen tepkiler arasında paralellik kurmakta ancak barış bildirisine yönelik tepkilerin çok daha ağır olduğu

noktasında birleşiyorlar. Bildiriyi imzalayanların dilekçeyi imzalayanlardan, ikinci dönemde işinden olanların ilk dönemde işinden olanlardan çok daha fazla olduğunu vurguluyorlar. Ayrıca, ikinci dönemde işten atılanların listesinin sıkışyonetim komutanlıklarında değil üniversitelerde oluşturulmuş olması, bu insanlar için hukuki itiraz yollarının tıkalı olması ve bireysel olarak yargılanmakta olmaları<sup>4</sup> gibi önemli farklılıklara işaret ediyorlar.

Akademisyenlerin bu tür hak mahrumiyetleriyle karşı karşıya bırakılmalarının geçmişte de örnekleri olmuştur. Ancak barış imzacılara reva görülenler, 12 Eylül 1980 darbe rejiminin uygulamalarının dahi çok ötesine geçmiştir. OHAL ortamında başlayan bu uygulamalardan bugüne kadar geri adım atılmak söyle dursun, konuya ilişkin mahkemelerin sürüyor olması, ertelense bile hapis cezalarının verilmesi, bir akademisyenin halen hapiste olması, durumun vahametini açıkça ortaya koymaktadır.

Değişik vesilelerle daha önce de ifade etmeye çalıştığım gibi,<sup>5</sup> barış imzacısı akademisyenlerin asla göz ardı edilmemesi gereken çok ağır kişisel mağduriyetleri ve bütünüyle bu sürecin çok önemli toplumsal maliyetleri söz konusudur. Bu meslektaşlarımız bildirinin yayınlanması sonrasında, önceleri imzalarını geri çekmeye zorlanma,<sup>6</sup> kadro verilmemesi, konferans, burs, araştırma izin ve desteklerinin iptali, idari ve danışmanlık görevlerinden ve üstlenilen derslerden uzaklaştırılma, doçentlik başvurularının iptali, yurtçi bilimsel kongre programından çıkarılma gibi son derece baskıcı uygulamalarla karşı karşıya bırakılmıştır. KHK'ler sonrasında da çok uzun emek veregeldikleri mesleklerinden, bilimsel çalışmalarından ve öğrencilerinden koparılmakla kalmamış, hukuki hak arama yolları fiilen kapatılmış, üniversite yerleşkesine girmeleri dahi engellenmiştir. İstihdam olanakları özel kesimde dahi son derece kısıtlanmış olup birçok durumda, sendika desteğine karşın geçim sıkıntısıyla karşı karşıya bırakılmışlar, yurtdışına çıkmaları yasaklanarak akademik uğraşlarını ülke dışında sürdürmeleri dahi engellenmiştir. Aileleri ve yakın çevreleriyle birlikte çok endişeli ve tümüyle zor bir döneme itilmiş, “işsizে dönüşmüş”, tam anlamıyla “bir gecede hayatları değişmiştir”. Akademik yaşamda da insan sermayesi sorunlarının had safhada olduğu bir ülkede çok sayıda yetkin akademisyenin bu şekilde işten çıkarılmaları, kalanların mahkeme süreçleriyle uğraşmak zorunda kalması ve tedirginlik içine itilmesi, akademik yaşamın önemli ölçüde zarar görmesine ve önemli toplumsal maliyetlere yol açmıştır. Bu süreçte bilim insanların toplumsal olaylara ilişkin araştırma sonuçlarını kamuoyuya paylaşmaları dahi kimi örneklerde görüldüğü gibi<sup>7</sup> engellenmek istenmiştir. 12 Eylül darbesinin etkilerini hâlâ üzerinden atamamış üniversite ve sivil toplum, bu yolla daha derin bir tepkisizliğe ve suskululuğa itilmiştir. İmzacı akademisyenlerin karşı karya kaldıkları duruma ilişkin olarak hukuk fakülteleri

başta olmak üzere üniversitelerimizden kayda değer bir sesin yükselmemiş olması bu durumun açık bir kanıtıdır.<sup>8</sup> Bu durum, bence de “entelektüel, insanı ve akademik anlamda” büyük bir kayıp olarak değerlendirilmelidir.

Başış bildirisini türü bildirileri imzalayanlar, biliyoruz ki ve kitaptaki bazı görüşlerden bir kez daha öğreniyoruz ki, her sözcüğün üzerinde duran bir içerik değerlendirmesi yapmazlar. Kimi eleştirileri olsa da metnin üzerinde oydaşlaşılmasını beklemezler, her zaman üslubunu, tonunu hesaba katmazlar, hatta onu “sert ve eksik” bulabilirler, içeriğini bir “hukukçu gözüyle” mercek altına almazlar. Kitapta da belirtildiği üzere, bildirinin “Tek Tek cümlelerine, kelimelerine ya da kavramlarına itiraz edilebilir, bunların yanlış olduğu ya da yanlış kullanıldığı iddia edilebilir”. İmzacılar, bir bildiriyi her sözcük üzerinde ayrı ayrı durarak okumadıkları gibi, “ben yazsaydım belki öyle yazmadım” da demezler. Odaklandıkları temel nokta bildirinin özünü oluşturan ana temadır. Bu bildiri de ana teması itibariyle tektürel (*homogen*) ve örgütlü bir kitle oluşturmayan bir grup bilim insanının şiddetti reddeden, bireysel düzlemden bir başış çağrısında bulunan, tarihe not düşmekten öteye geçmeye bir çabası olarak değerlendirilebilir. Bu noktada özenle korunması gereken ise, bildiri metninin içeriğine ve üslubuna hiç katılmamasak bile, imzacıların ifade özgürlüğüdür.

Birçok hukuk yorumcusu gibi, kitaba katkıda bulunan yazarlar da, kanımcı haklı olarak, başış bildirisini imzalamanın akademik özgürlük ve gerek iç hukuk gerekliliklerini savunmaktadır. Bu bildiriyi imzaladıkları gerekçesiyle işlerinden olan bilim insanların karşılaşlıklarını derin mağduriyet en baştan hiçbir yargı kararına dayanmadığı gibi kanımcı da Anayasa'yla, akademik özgürlük, akademik özerklik ve hukukun evrensel değerleriyle bağdaşmaktadır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü, akademik yaşam başta olmak üzere demokratik bir toplumun can damalarından biridir; en temel insan hakları arasındadır. Medeni cesaret ve aykırı seslere tahammül, eleştirel düşünce, kısaca akademik özgürlük ve siyasal iktidarlar karşısında özerkliğin korunması üniversitelerimizde yeşermesi beklenen, üniversiteleri bilim yuvaları yapan, yöneticilerinin her zaman ve her koşulda koruması gereken vazgeçilmez ilkelerdir. Kitapta Kant'a atfen belirtildiği gibi “Hiçbir şey eleştirinin dışında kalamaz”; bu ifade en başta üniversitelerin temel taşıdır, eleştiri özgürlüğü bilimsel gelişmenin önkoşuludur.

Mayıs 2019 sonlarında açıklanan yargı reformu stratejisinin en yetkili ağızdan da vurgulanan unsurlarından biri ifade özgürlüğüdür. Bunun söyle değil, özde bir yaklaşım olup olmadığından en önemli testi başış imzacısı akademisyenlerin karşılaştiği haksız uygulamalardan vazgeçilmesi ve haklarının iadesi olacaktır. Bu yönde ivedilikle atılması gereken adımlar başış imzacılarının mağduriyetlerinin

bir ölçüde olsun giderilmesi yanında siyaset, hukuk ve üniversiteler tarihimizin daha fazla zarar görmemesi için de gereklidir.

Bu kitap, barış bildirisü sürecinde yaşanan toplumsal ve özellikle de kişisel mağduriyetlerin ve hukuk ihlallerinin belgelenmesine kuşkusuz önemli bir katkıda bulunmaktadır. Aynı konu ve kapsamında, daha önce yayınlanan bir başka kitapla (Lordoğlu, 2018) birlikte okunması bu katkıyı, hiç kuşku yok ki, daha da artıracaktır.

### Sonnotlar

<sup>1</sup> Nurettin Öztatar (Hazırlayan), *Barış İçin Akademisyenler Anlatıyor İMZA ve ÖTESİ*, Ütopya, 2018, Ankara, 304 sayfa.

<sup>2</sup> İkinci grup imzacı akademisyen ve araştırmacılarla birlikte bu sayı 2212'ye çıktı. İkinci grup imzacılardan da KHK'yle görevine son verilenler oldu.

<sup>3</sup> Bu sayı, istifaya ve emekliliğe zorlananları, sözleşmesi yenilenmeyenleri, vakıf üniversitelerinden uzaklaştırılanları, kendi isteğiyle görevden ayrılanları ve emekli olanları kapsamamaktadır.

<sup>4</sup> Ayrıca, Aydınlar Dilekçesini imzalayan 1300 kişiden 59'unun yargılандığı ve bunların da hepsinin beraat ettiğine degenilmektedir. 12 Eylül sürecinde 1402 sayılı yasa uyarınca üniversiteden çıkarılan akademisyenlerin sayısının 70 civarında olması da KHK sürecindeki tasfiyenin boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır.

<sup>5</sup> Bkz. Şenses (2017) ve Şenses (2018).

<sup>6</sup> Üzerindeki büyük baskiya karşın 2000'den fazla imzacı akademisyen arasında imzasını geri çekmek zorunda kalanların sayısının çok az olduğu anlaşılıyor.

<sup>7</sup> Dilovası kanser vakalarının artmasına ilişkin olarak bir halk sağlığı uzmanının araştırmaları bu bağlamda akla gelen ilk örnektir.

<sup>8</sup> Öte yandan, imzacı akademisyenlere, edebiyatçılar, gazeteciler, tiyatrocular, yayınevleri, hukukçular, feministler ve sinemacılar başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerinden destek geldiği de belirtilmelidir.

### Kaynakça

Lordoğlu K (Yayına Hazırlayan) (2018). *Akademisyenlerden KHK Öyküleri*. Yordam Kitap'ın katkılarıyla NotaBene Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s. 254.

Şenses F (2017). Üniversiteme Dokunma. *Cumhuriyet*, 24 Mart 2017.

Şenses F (2018). Kitap Eleştirisi- Kuvvet Lordoğlu, Akademisyenlerden KHK Öyküleri. Yordam Kitap'ın katkılarıyla NotaBene Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, *İktisat ve Toplum*, Ağustos, 94, 31-34.

